

Kompozitorius ir dailininkas M. K. Čiurlionis

Kompozitorius ir dailininkas M. K. Čiurlionis

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis – vienas iš įdomiausių XX a. pradžios menininkų, profesionalus muzikas, aistringai žavėjęsis daile, mėginęs sujungti kelis meno žanrus savo kūryboje. Tų pastangų vaisius – pirmosios abstrakčios kompozicijos, nutapytos keleriais metais anksčiau nei viso pasaulio pripažinto abstrakcionizmo pradininko Vasilijaus Kandinskio. Gyvenęs ir kūręs toli nuo žmonijos kultūros centrų, nepritapęs prie jokių tuomet madingų grupių, M. K. Čiurlionis (1875–1911 m.) liko už pasaulio menininkų kūrybą į dailės krypčių lentynėles dėliojusių dailėtyrininkų akiračio. Jo kūrybos nuoširdumas, emocionalumas, fantazija ir muzikalumas patraukia ir stebina kiekvieną, pirmą kartą susitinkantį su paslaptingojo lietuvių kūryba. Dailininko darbų parodos įvairiuose kontinentuose ir šiandien sulaukia pačių prieštaringiausių vertinimų – nuo genijaus iki diletanto, nuo abstrakcionizmo pradininko iki primityvaus simbolisto.

M. K. Čiurlionio kūryba – ir tapyba, ir muzika – Lietuvos kultūros lobis. Čia jo vardas tariamasis ypatinga pagarba ir pasididžiavimu. Lietuvos bankas kompozitoriaus ir dailininko gimimo 120-osioms metinėms nukaldino kolekcinę 50 litų sidabro monetą. Dailininkas A. Žukauskas, ėmėsis projektuoti M. K. Čiurlioniui skirtą monetą, tuo pačiu laiku kūrė ir medalį šia tema. Šie darbai gana glaudžiai susiję: abiejų viena pusė yra visiškai identiška – tas pats portretas, tokia pat kompozicija. Daug bendro turi ir antrosios pusės – medalyje vaizduojamas M. K. Čiurlionio tapybos darbas, o monetoje – jo fragmentas. Ir vienoje, ir kitoje kompozicijoje profesionaliai nulipdytas garsiojo menininko reljefas pagal populiarią XX a. pradžios fotografiją gerai atpažįstamas kiekvienam

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis was one of the most interesting artists and professional composers of the beginning of the 20th century, who passionately admired art and attempted to combine several genres in his work. His attempts resulted in the first abstract compositions painted several years before Vasilii Kandinskii, who is acknowledged in the whole world as the pioneer of abstractionism. As M. K. Čiurlionis lived and worked far from cultural centres and belonged to none of fashionable groups of that time, he remained unnoticed by art critics, who classified works of art according to the art trends. Sincerity, emotionality, imagination and musicality featured in his works attract and fascinate everyone who discovers the art of the mysterious Lithuanian. Even today exhibitions of his works in various continents receive controversial evaluations claiming him to be a genius or a dilettante, a pioneer of abstractionism or a primitive symbolist.

The work by M. K. Čiurlionis, both painting and music, are a treasure of the Lithuanian culture. Here his name is pronounced with a particular respect and pride. To commemorate the 120th birth anniversary of Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, the Bank of Lithuania issued a commemorative 50 litas silver coin.

The design of the coin devoted to M. K. Čiurlionis was entrusted to Antanas Žukauskas, who was working on a medal on this subject at the same time. These two pieces are closely interrelated: one side of both is absolutely identical and carries the same portrait and composition. As regards the other sides of these works, they also have much in common: the medal features a painting by M. K. Čiurlionis, a fragment of which is portrayed on the coin. This could be explained by the fact that every Lithuanian knows well the relief of the famous artist,

lietuviui. Tai įprasta tokio charakterio darbuose. Daug sudėtingesni reikalai su abiejų darbų kitomis pusėmis. Čia skulptorius pasirinko originalų, tačiau rizikingą kelią. Medalyje jis ėmėsi reljefu reprodukuoti žinomą tapytojo darbą „Auka“. Medalis – unikalus autorinis kūrinys, todėl kūrėjas čia gali sau leisti viską. O moneta skirta plačiai visuomenei, ji leidžiama dideliu tiražu, yra sudėtingos technologijos, jai keliami specifiniai reikalavimai. A. Žukauskas šiuo atveju monetą, kaip ir medalį, kūrė vadovaudamasis tais pačiais principais, tik vietoje viso tapybos paveikslo čia reprodukovė tik

minėtos ir kitos kompozicijos fragmentus – angelą iš „Aukos“ ir žvaigždėmis spinduliuojantį taką iš „Žvaigždžių sonatos“. Ant jo ir įkomponavo monetos angelą.

M. K. Čiurlioniui nerūpėjo tikslus angelo silueto piešinys, smulkios detalės, jam daug svarbiau bendra paveikslo nuotaika – subtilių suderinto kolorito spalvų prietema, mįslingai vinguriuojančių dūmų formos, neaiškios šviesos apšviestos uolos, laiptai, toliai, susikaupimas, auka. A. Žukauskas angelą iškėlė iš šios paslaptingos erdvės, prisitaikydamas prie monetos specifikos, tiksliai anatomiškai nulipdė lankeliu išsidėsčiusias sparnų plunksnas. Matinės angelo silueto formos blizgančiame *proof* paviršiuje tapo banalia figūrele, einančia per žvaigždėmis išpieštą rąstą. Kompozicija neteko paslaptingos čiurlioniškos dvasios.

which is professionally modelled in both compositions following a popular photograph made at the beginning of the 20th century. This is usual in the works of such nature. The other sides of both works provided many more challenges. The sculptor preferred an original, but risky approach: in the medal, he reproduced the well-known painting “Sacrifice” as a relief. A medal is a unique work, where an artist is entitled to anything. Coins, on the other hand, are made for the general public and are issued in large mintages; they are made using complicated technology and have to meet specific requirements.

When designing this coin, Žukauskas applied the same principles as in the medal, except that instead of the whole painting he reproduced only fragments of this and other compositions – a path with twinkling stars from the “Sonata of the Stars”, on which an angel from the “Sacrifice” is placed.

M. K. Čiurlionis was not interested in an accurate silhouette of the angel or minor details; he was more interested in the general mood of the painting – the twilight resulting from delicate and harmonised colours, mysteriously winding forms of smoke, rocks lit by a dim light, stairs, distances, reflection, and sacrifice. Žukauskas raised the angel above this mysterious space, adapted it to the specifications of the coin, and anatomically precisely modelled the feathers of wings arranged in a bow-shaped manner.

50 litų moneta, išleista M. K. Čiurlionio gimimo 120-osioms metinėms. Dail. A. Žukauskas, 1995 m. Briaunoje užrašas: Pasaulis kaip didelė simfonija. Sidabras

50 litas coin to commemorate the 120th birth anniversary of Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. A. Žukauskas. Inscription on the edge: Pasaulis kaip didelė simfonija (The World as a Great Symphony). Silver, 1995

Dail. P. Repšio projektas
Coin design by P. Repšys

M. K. Čiurlionis. „Žiema“ VII, 1906–1907 m. ČDM

M. K. Čiurlionis. “Winter” VII, 1906–1907. ČDM

M. K. Čiurlionis. „Auka“, 1909 m. ČDM

M. K. Čiurlionis. “Sacrifice”, 1909. ČDM

Adomas Mickevičius (1798–1855 m.) rašė lenkiškai ir pasaulyje daugiau žinomas kaip lenkų poetas, tačiau lietuviai jį laiko savu. Kilęs iš Lietuvos bajorų, gimė ir augo etnografinės Lietuvos žemės, mokėsi ir gyveno Vilniuje, mokytojavo ir kūrė Kaune. Jo kūrybos „tema – tėvynė, pagal to meto sampratą – Lietuva“, rašo J. Marcinkevičius. Jau pirmose savo poemose jis daugiausia dėmesio skyrė senajai istorinei Lietuvai, apdainavo jos kovas su kryžiuočiais, jaunimo pasipriešinimą carizmui. Dėl politinių aplinkybių priverstas išvykti iš gimtinės, nuolat jos ilgėjosi ir parašė

garsiąją epopėją „Ponas Tadas“, kurios pirmosios eilutės „Litwo! Ojczyzno moja!“ (Lietuva, tėvynė mano!) tapo lietuvių nacionalinio atgimimo šūkiu. A. Mickevičiaus lyrika, poemos „Gražina“, „Konradas Valenrodas“, „Vėlinės“ lietuvių buvo skaitomos lenkiškai, verčiamos į lietuvių kalbą ir turėjo nepaprastai didelę reikšmę formuojantis tautinei savimonei ir nacionalinei literatūrai. A. Mickevičiaus vardas Lietuvoje visuomet buvo tariamas su pagarba – tai rodo nuolat leidžiamos knygos, statomi paminklai, jo vardu pavadintos gatvės. Poeto gimimo 200-osioms metinėms Lietuvos banko išleistą kolekcinę 50 litų sidabro monetą sukūrė skulptorius Algirdas Bosas. Patyrusiam monumentalistui, ne vieno paminklo autoriui tai buvo pirmas susitikimas su juvelyro igūdžių reikalaujančia metalinių pinigų kūrybos specifika. Monetos aversas labai elegantiškas. Svarbiausia jo kompozicijos ypatybė, kad autorius apsiribojo tik keliais būtiniausiais privalomais komponentais ir juos išdėstė racionaliai, su dideliu taktu subalansuodamas

Although Adam Mickiewicz (1798–1855) wrote in Polish and the whole world knows him as a Polish writer, the Lithuanians regard him as their own. A descendant of Lithuanian nobility, he was born and grew up in the ethnographic territory of Lithuania. He studied and lived in Vilnius, worked as a teacher and wrote in Kaunas. Justinas Marcinkevičius wrote: “the subject [of his work] was the fatherland, which was perceived as Lithuania at that time.” Even in his very first poems Mickiewicz paid most attention to the old historical Lithuania, glorified the fights against the Teutonic knights and resistance

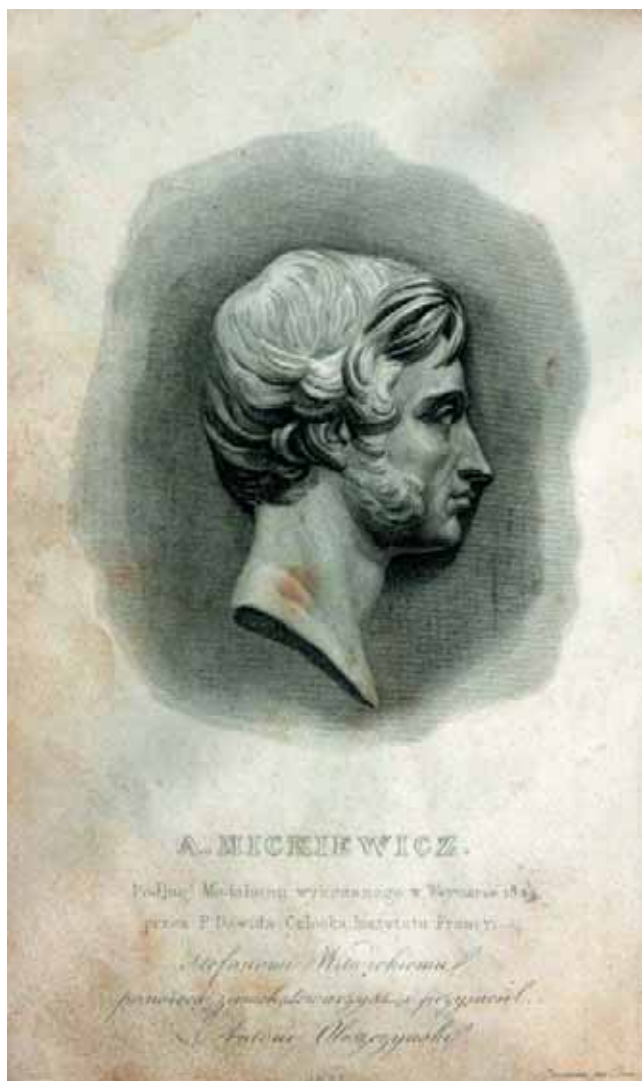
50 litų moneta, skirta A. Mickevičiaus gimimo 200-osioms metinėms. Dail. A. Bosas, 1998 m. Briaunoje užrašas: Tėvyne Lietuva, mielesnė už sveikatą. Sidabras

50 litas coin issued to commemorate the 200th birth anniversary of Adam Mickiewicz. A. Bosas. Inscription on the edge: Tėvyne Lietuva, mielesnė už sveikatą (My Homeland Lithuania, You Are Health-Precious to Me). Silver, 1998

of the youth against the tsarist regime. Political reasons forced Mickiewicz to leave the country. However, he longed for it all the time and composed the famous epic *Pan Tadeusz*. Its first verses “Litwo! Ojczyzno moja!” (Lithuania! My fatherland!) became a slogan of national rebirth. The Lithuanians read the lyrical poetry and poems *Grażyna*, *Konrad Wallenrod*, *Forefathers’ Eve* by Mickiewicz in the Polish language and translated them into Lithuanian. His works had a significant influence on the formation of self-consciousness of the nation and national literature. Publication of his books and new monuments of Mickiewicz, streets named after him prove that the name of Mickiewicz has been always pronounced with respect in Lithuania. To commemorate the 200th birth anniversary of Adam Mickiewicz, the Bank of Lithuania issued a commemorative 50 litas silver coin designed by Algirdas Bosas. The experienced author of numerous monuments for the first time had to deal with the specifics of coin design that required the skills of a jeweller.

Dail. A. Olbuto projektas
Coin design by A. Olbutas

A. Mickevičiaus portretas iš pirmojo „Pono Tado“ leidimo, 1834 m. VAVB
 Portrait of A. Mickiewicz from the first edition of Pan Tadeusz, 1934. VAVB

Vilniaus universiteto kiemas. Iš J. K. Vilčinskio „Vilniaus albumo“. LDM
 Courtyard of Vilnius University. *Album of Vilnius* by J. K. Vilčinskis. LDM

jų dydžius ir erdves. Komponentai taip tvirtai įaugę į savo vietas, kad, atrodo, vos juos pajudinus, pakėlus ar nuleidus, padidinus ar sumažinus, iš karto sugriūtų subtili pusiausvyra. Svarbiausius komponentus – valstybės herbo ir nominalo skaičių vienodas mases – perskiria ilga ir grakščiai išlenkta plunksna. Tai ne tik centrinė kompozicijos ašis, apie kurią išsidėsto visos kitos figūros, bet ir svarbus ideologinis akcentas, praktiškai vienintelis ir svarbiausias komponentas, siejantis aversą su reversu, o šiuolaikiškam aversui suteikiantis romantiškos XIX a. dvasios. Nedidelis valstybės herbo skydas, supamas ažurinių tekstų raštų, linijų lankais tvirtai susiejamas su bendra nedaloma visuma.

Averse autorius apsiribojo tik monetai būtinais komponentais, o reverse nuėjo visiškai kitu keliu – į nedidelį monetos apskritimą sudėjo jų daugiau negu telpa. Pirmo plano stilizuotas portreto siluetas kerta antraplanę pastatų juostą su natūralistiškai traktuotais langais, arkomis ir piliastrais. Visos tos architektūrinės detalės savo aktyviu, grafišku reljefu kontrastuoja su švelnesnės lipdybos portretu. Aštrus langų ritmas slopina svarbiausias veido dalis – akis, nosį, lūpas. Taktas, kuris taip sėkmingai padėjo autoriui kuriant aversą, sudėtingame reverse mažiau gelbėjo, tačiau profesinė plastiko patirtis leido autoriui meniškai viską sutvarkyti. Nors ir skirtingos stilistikos, reverso komponentai profesionaliai nulipdyti, ramios erdvės ritmiškai keičiasi su ryškaus grafinio reljefo objektais.

The obverse of the coin is very elegant. The main feature of its composition is that the author limited himself to several most necessary and mandatory elements that were arranged rationally by delicately balancing their sizes and spaces. The elements are firmly fixed in their places so that it seems that a subtle balance would be destroyed at once if these elements were moved only slightly, raised up and down, reduced or enlarged.

In contrast to the obverse where Bosas placed only those elements that are necessary for a coin, the reverse was designed following an entirely different approach: a small circle of the coin seems to feature more elements than it could hold. The line of buildings with naturalistically portrayed windows, arches and pilasters forms the background and is crossed by a stylized portrait of the foreground. Due to their active and graphical relief, these architectural details contrast with a more softly modelled portrait. The sharp rhythm of the windows suppresses the main parts of the face – the eyes, the nose, and the lips. The delicacy that contributed so much to the successful design of the obverse helped less when designing the complicated reverse. However, Bosas managed to deal with it artistically due to his remarkable composition skills and professional experience in plastic arts. While featuring a different style, the elements of the reverse are modelled in a professional way; even spaces rhythmically change the objects of the prominent graphical relief and allow focusing attention on the main ideological emphasis of the coin.

Dail. P. Gintalo projektai

Coin designs by P. Gintalas

„**Tautiškos giesmės**“ autorius, lietuviybės žadintojas Vincas Kudirka (1858–1899 m.), dar būdamas Varšuvos universiteto studentu, įsitraukė į nacionalinio atgimimo judėjimą ir jam paaukojo visą savo trumpą, bet ypąč aktyvų gyvenimą. 1888 m. V. Kudirka įsteigė, redagavo ir leido žurnalą „Varpas“, kuris nelegaliai iš Prūsijos buvo gabenamas per sieną ir platinamas Lietuvoje. Jame spausdinamuose straipsniuose žadinama tautinė savimonė, keliama aktualūs socialiniai klausimai. Žurnale ir pats V. Kudirka spausdino savo satyrinius apsakymus, išjuokiančius caro valdžią, smerkiančius

Vincas Kudirka (1858–1899), author of the “National Song” and promoter of Lithuanian revival, joined the national rebirth movement when studying at Warsaw University and devoted his short but active life to it. In 1888 Kudirka established, edited and published the magazine *Varpas*, which was smuggled from Prussia and distributed in Lithuania. Articles published in the magazine promoted national consciousness and raised relevant social issues. Satires by Kudirka mocking the tsarist administration and condemning the prohibition of Lithuanian press were also published in this magazine.

50 litų moneta, skirta V. Kudirkai.
Dail. G. Karalius, 1999 m. Briaunoje užrašas:
Vardan tos Lietuvos vienybė težydi. Sidabras

50 litas coin issued to commemorate Vincas Kudirka. G. Karalius. Inscription on the edge: Vardan tos Lietuvos vienybė težydi (For Lithuania's Sake Let Our Unity Blossom). Silver, 1999

The writer analysed the works of other writers of the time in his literary criticism, wrote on the culture of the written language, and raised issues of patriotism and citizenship in his publicistic poems. Gifted in many fields, Kudirka wrote music for his own poetry, harmonized Lithuanian folk songs, and translated foreign literature that was relevant to the Lithuanian rebirth movement. In 1898 Kudirka composed music and wrote the lyrics for the “National Song”, which became the national anthem after Lithuania declared its independence in 1918. Through his versatile activities Kudirka contributed greatly to fostering the liberation movement, maturing the Lithuanian society for political changes of the early 20th century, and preparing it for an independent life. The 50 litas silver coin to commemorate Vincas Kudirka was designed by the sculptor Gediminas Karalius, who decorated its reverse with a professionally stylised portrait of Kudirka. Karalius is a master of stylisation. The large portrait depicted from one edge of the coin to the other is

lietuviškos spaudos uždraudimą. Literatūros kritikos raštuose nagrinėjo to laiko rašytojų kūrybą, rūpinosi rašomosios kalbos kultūra, publicistiniuose eilėraščiuose kėlė pilietines, patriotines temas. Apdovanotas įvairiais gabumais, jis nemažai nuveikė ir kitose srityse: kūrė muziką savo poezijai, harmonizavo lietuvių liaudies dainas, vertė aktualius lietuviškam judėjimui užsienio šalių literatūros kūrinius. 1898 m. V. Kudirka sukūrė žodžius ir muziką „Tautiškai giesmei“, kuri, 1918 m. paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, tapo valstybės himnu. Savo įvairiapuse veikla jis daug prisidėjo stiprindamas išsivadavimo judėjimą, brandindamas Lietuvos visuomenę XX a. pradžios politiniams pasikeitimams, ruošdamas ją savarankiškam gyvenimui. V. Kudirkos asmenybei skirtos kolekcinės 50 litų sidabro monetos, kurios projektą sukūrė skulptorius G. Karalius, reversą puošia profesionaliai stilizuotas V. Kudirkos portretas. G. Karalius – stilizacijos meistras. Nuo vieno krašto iki kito stambiu planu komponuojamo portreto

Dail. A. Žukausko projektas
Coin design by A. Žukauskas

silueto ritmiškai lūžinėjanti linija nenuobodžiai jį įrašo į apskritimą. Stambios plaukų sruogų plokštumos, apibendrintos veido formos leidžia sutelkti dėmesį į smulkesnės ir sudėtingesnės plastikos akis, kurios tampa monetos kompozicijos centru. Labai gražiai ir meistriškai išdėlioti šriftai. Nors jų kryptis kaitaliojama, bet tai netrukdo skaityti, o raidžių ir datų skaičių dydžių bei krypčių pokyčiai, jų grafinis ornamentas padeda portretui išlaikyti svarbiausio komponento poziciją. Iš reverso spinduliuoja skulptoriaus, išmanančio savo amatą, pasitikėjimas.

Averse taip pat galima įžiūrėti profesionalo ranką, puikius plastikos valdymo įgūdžius, tačiau autoriui trukdo per daug komponentų. Nedidelėje monetoje pavaizduota komplikotos struktūros ir silueto forma susideda net iš penkių atskirų daiktų ir jų fragmentų: suskaldytas į dvi dalis varpas, susuktas popieriaus lakštas su teksta, geležinė kryžiaus viršūnė ir valstybės herbas, supinti į vieną visumą, tampa sunkiai iššifruojama figūra. Šioje mozaikoje tik herbas vaizduojamas visas. Susuktame popieriaus lakšte išbarstytų „Tautiškos giesmės“ eilučių perskaitymo tvarką sunku atsekti: eilutė pradedama vertikaliai, du žodžiai horizontalūs, o paskutinius, išlenktus pagal lakšto pakraštį, žiūrovas jau mato dar kitu kampu. Kad eilutės labiau derintųsi su bendra visuma, autorius atsirandančias tarp jų tuščias erdves užpildo lenktais brūkšniais. Abejotinas ir geležinės kryžiaus viršūnės reljefas – ji atrodo nulipdyta viršūne žemyn. Šios kompozicijos privalumas yra tai, kad ji savo charakteriu išsiskiria iš kitų kolekcinų monetų aversų, paprastai vaizduojančių tik valstybės herbą ir privalomus tekstus. Įdomu, kad dailininkas G. Karalius, sukūręs kelias tokias monetas, nė karto nepakartojo tos pačios averso kompozicijos.

interestingly incorporated into a circle by a rhythmically breaking line of its silhouette. Massive planes of hair strands and generalized forms of the face allow focussing attention on the eyes of more detailed and complicated plasticity that become the centre of the composition. The scripts are arranged very attractively and masterly: their changing direction does not obstruct the reading, whereas different sizes and directions of dates and letters, and their graphical ornament help the portrait to remain the main element. This may have been the aim of the author – to give more determination to the portrait by tilting the neck of Kudirka to the left. One may get an impression of a really modern coin – the reverse of the coin reveals self-confidence of the sculptor, who knows his work. Although the obverse also shows a professional touch, remarkable skills of dealing with the plastic art, too many elements stand in the author's way. The figure of a complicated structure and silhouette, which is portrayed on the small coin, comprises five different items and their fragments: a bell divided into two parts, a rolled-up sheet of paper with texts, the upper part of an iron cross, and the state emblem – all of them make up one entity. Only the state emblem is fully portrayed in this mosaic. The author decided to disperse the verses of the “National Song” on the rolled-up sheet of paper: the verse starts vertically and is followed by two horizontal words, whereas the last words are bent according to the edge of the sheet and the viewer sees them from another angle of the coin. To harmonize the verse with the entire composition, the author filled empty spaces between them with bent dashes. The advantage of this composition is that its character distinguishes the reverse of this commemorative coin from other coins that usually carry only the state emblem and obligatory texts.

Lietuvos himno autorius V. Kudirka

Lietuvos himno autorius V. Kudirka

Paminklas V. Kudirkai Kudirkos Naumiestyje.
Dail. V. Grybas. G. Svitojaus nuotr. ELTA

Monument to V. Kudirka by V. Grybas in
Kudirkos Naumiestis. Photograph by
G. Svitojus. ELTA

Vyskupo Motiejaus Valančiaus (1801–1875 m.) nuopelnai Lietuvai dideli. XIX a. Lietuva buvo gūdi, kruvinų sukilimų alinama carinės Rusijos provincija. Vyskupas gerai žinojo tragišką Lenkijos ir Lietuvos valstybės baigtį, matė sunkią valstiečių dalį. Ne jo jėgoms buvo pakeisti šalies likimą, tačiau iš savo aukštos dvasinio vadovo kėdės jis galėjo padėti priespaudą kenčiančiai tautai. Pats gimęs ir augęs Žemaitijos kaime, puikiai pažinojo kaimo žmonių buitį, žinojo apie jų nepriteklis ir ydas, matė, kad kovodamas su tamsumu, juos šviesdamas, jis gali palengvinti

50 litų moneta, skirta M. Valančiaus gimimo 200-osioms metinėms. Dail. R. Eidėjus, 2001 m. Briunoje užrašas: Lietuviškas žodis, raštas ir tikėjimas – tautos gyvastis. Sidabras

50 litas coin issued to commemorate the 200th birth anniversary of Motiejus Valančius. R. Eidėjus. Inscription on the edge: Lietuviškas žodis, raštas ir tikėjimas – tautos gyvastis (The Lithuanian Word, Writing and Faith Are the Vitality of the Nation). Silver, 2001

jų gyvenimą. Valdžia, kuri pirmiausia tuo turėtų pasirūpinti, galvojo tik apie tai, kaip tautą surusinti, žmones paversti paklusniais vergais. Vyskupas aktyviai nedalyvavo krašto sukilimuose, jis negalėjo atvirai konfliktuoti su caro administracija, tačiau prijautė sukilėliams, o kai kada ir rėmė juos. Svarbiausiu savo tikslu vyskupas laikė švietimą, jis rašė ir leido didaktinio pobūdžio apysakaites, kuriose smerkiamos žmonių ydos – apsileidimas ir girtavimas, skatinama mokytis rašto, amatų, skiepijama dora, tautinis sąmoningumas, pateikiama žinių iš Lietuvos istorijos, liaudies papročių. Po sukilimų, rusų valdžiai uždraudus lietuvišką spaudą, M. Valančiaus knygelės padėjo žmonių atmintyje išlaikyti raštą lotyniškais raidėmis. Ypač dideli vyskupo nuopelnai blaivybės srityje – jo inicijuotos ir per bažnyčias propaguojamos blaivybės draugijos padėjo tautai išbristi iš alkoholizmo. M. Valančius – pirmas tokio aukšto rango dvasininkas, kilęs iš liaudies gelmių ir kalbantis lietuviškai per visą

Bishop Motiejus Valančius (1801–1875) was a man of considerable merit. In the 19th century Lithuania was a gloomy province of the tsarist Russia suffering from bloody uprisings. The Bishop knew well about the tragic end of the Polish–Lithuanian Commonwealth and saw the plight of peasants. He was not capable of changing the fate of his country, but as a high-ranking spiritual leader he could help the oppressed nation. Born and raised in a village of Samogitia, Valančius was aware of the rural mode of life, the poverty and weaknesses of the rural people. He understood that only education

and fight against ignorance would make their life better. Although this had to be the primary task of the government, the latter took care only of Russianising the nation and turning people into obedient slaves. Valančius did not take active part in national uprisings, because he could not openly conflict with the tsarist administration. However, he sympathized with the insurgents and sometimes even supported them. Valančius regarded education as his major task: he composed and published didactic stories condemning human weaknesses such as indolence and drunkenness, encouraging people to acquire literacy and learn crafts, promoting honesty and national self-consciousness, providing knowledge about the Lithuanian history and folk customs. After the uprisings the Russian government put a ban on Lithuanian press, and books by Valančius helped people to remember writing in the Latin alphabet. The Bishop also did significant work in the field of sobriety: sobriety associations that Valančius initiated and promoted in

kelių šimtų metų krikščionybės gyvavimą Lietuvoje. 2001 m. sukako 200 metų nuo vyskupo gimimo, ta proga daug nusipelnęs Lietuvai dvasininkas pagerbtas kolekcinė 50 litų sidabro moneta. Monetai sukurti buvo paskelbtas konkursas, jo nugalėtoju pripažintas jaunas skulptorius R. Eidėjus. Monetos averse ant plačiai atverstos knygos lapų vaizduojamos trys Varnių – tuometinės vyskupo rezidencijos – bažnyčios. Atvarto viršuje per vidurį įkomponuotas valstybės herbas, o dešiniajame šone knygos siluetą perkerta vyskupo lazda – pastoralas. Kompozicija daugiaplanė ir mažam monetos apskritimui

churches helped the nation to abandon drinking. Over the centuries of Christianity in Lithuania, Valančius was the first clergyman of such a high rank, who originated from among the simple people and spoke Lithuanian. The year 2001 witnessed the 200th birth anniversary of Motiejus Valančius. To honour the Bishop, the Bank of Lithuania announced a competition for the design of the already traditional 50 litas silver coin. The winner of the competition was a young sculptor Rimantas Eidėjus. The obverse of the coin features three churches of Varniai (the residence of the Bishop at that time) on the

nepalanki. Ant atvarto bažnyčios išdėstytos erdviai, laikantis miestelio plano, nemažu atstumu viena nuo kitos, tarpus užpildant mažiau reikšmingomis detalėmis – krūmais ir vinguriuojančiais siaurais keleliais. Bažnyčios išėjo mažytės, o kad pabrėžtų kiekvienos charakterį ir savitumą, autorius ne tik rūpestingai išsaugojo jų bendras tarpusavio proporcijas ir siluetus, bet labai stengėsi dokumentiškai tiksliai nulipdyti jų architektūrinės detales, langus, juvelyriškai atkurti karnizus, portalus, barokinių bokštų ir bokštelių smailes. Kompozicija neturi figūros, kuri savo idėjiniu svoriu, vieta ir aktyviu reljefu taptų centrine, priverstų prie jos taikytis ir apie ją suktis visas kitas. Tokį vaidmenį galėjo atlikti knyga,

pages of a widely open book. The state emblem is placed at the top at the centre of the book, whereas the crozier crosses the book on the right. The manifold composition is unsuitable for a small circle of the coin. The churches are spaciouly arranged on the open book in accordance with the plan of the town leaving large distances among them that are filled with less significant details – bushes and narrow winding paths. Eidėjus made the churches small. In order to emphasize their individuality and uniqueness, the coin designer maintained their general proportions and silhouettes. He also tried very hard to model exactly their architectural details and windows, to reproduce precisely the mouldings, portals, steeples

Varnių panorama dail. P. Repšio medalyje, skirtame M. Daukšai. Medalis ir jo fragmentas

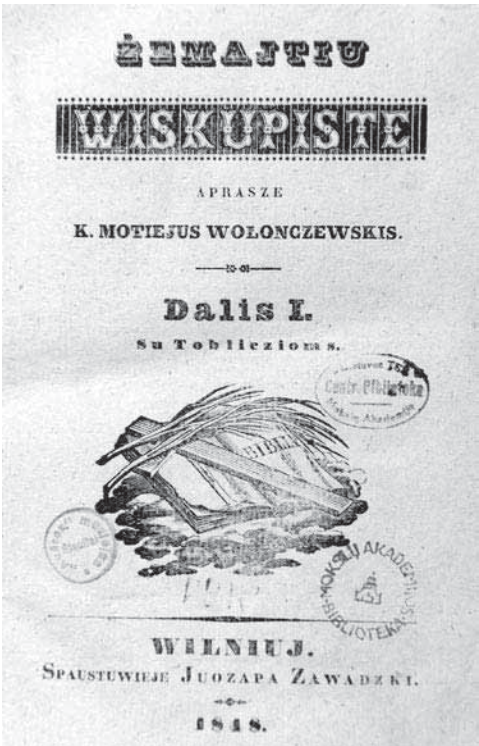
Panorama of Varniai in the medal to honour M. Daukša by P. Repšys. Medal and its fragment

Vyskupas M. Valančius
Bishop M. Valančius

tačiau autorius jai skyrė antraplanį pagrindą, ant kurio išdėstomi visi kiti pirmo plano komponentai. Juo netapo ir pastoralas – nustumta į pakraštį jo vertikālė tik atsveria kitoje pusėje simetriškai virš knygos krašto iškylantį bažnyčios bokštą. Autoriaus nuoširdžios pastangos, profesiniai įgūdžiai visus minėtus komponentus suformavo kaip foną šiek tiek didesniai ir ryškesniai valstybės herbo skydui. Portretinėje monetos pusėje tik iš viršaus tekstais apibrėžtame apskritime tvirtai įkomponuota vyskupo galva ir pečiai. Jautriai nulipdyta figūra sukoncentruota monetos centre, jokios antraeilės detalės neblaško dėmesio. Autoriui gerai pavyko perteikti vyriškus, grubokus dvasininko bruožus, įdėmų, ramų, į žiūrovą nukreiptą žvilgsnį.

of baroque towers. Elements of a similar size abounding in meticulously modelled details are arranged on a comparatively small surface. The composition lacks a central figure with ideological significance, a place or active relief, around which other elements could be placed or anchored to. The book could have served as such a figure; however, the coin designer decided to put it in the background on which foreground elements were placed. The crosier did not become this central figure either: its vertical is moved to the margin and counterbalances the church tower which rises above the edge of the book on the other side of the coin. As a result of sincere efforts and professional skills of the coin designer, all these elements formed the background for a slightly bigger and prominent shield of the state emblem.

M. Valančiaus „Žemaičių vyskupystės“ titulinis puslapis. 1848 m.
Title page of the *Samogitian Bishopric* by M. Valančius. 1848

M. Valančiaus antkapis
Gravestone of M. Valančius

Jonas Basanavičius (1851–1927 m.) gimė ir augo Suvalkijoje, priklausiusiai Varšuvos gubernatorijai ir turėjusiai daugiau pilietinių laisvių. Šio krašto žmonės gyveno šviesiau, buvo turtingesni ir laisvesni negu tiesiogiai carinės Rusijos administracijai priklausantys Didžiosios Lietuvos gyventojai. Suvalkijoje ypač gyvybingos buvo nacionalinio atgimimo idėjos. Dar jaunystėje apsisprendęs atiduoti jėgas lietuvybei pažadinti, J. Basanavičius daug nuveikė, kad Lietuva taptų laisva. Jis išleido pirmą lietuvišką laikraštį „Aušra“, buvo pirmo lietuvių tautos suvažiavimo – Didžiojo

Vilniaus seimo iniciatoriumi ir vadovu, pirmininkavo Lietuvos Tarybai, 1918 m. vasario 16 d. paskelbusiai Lietuvos nepriklausomybę, vadovavo Lietuvių mokslo draugijai, parašė mokslinių darbų – jį žmonės vadino tautos patriarchu, tautinės sąmonės žadintoju. 2001 m. buvo minimos J. Basanavičiaus gimimo 150-osios metinės ir tai buvo gera proga pagerbti tautos patriarchą kolekcine 50 litų sidabro moneta. Į Lietuvos banko paskelbtą konkursą dailininkai atsiliepė noriai. Komisija, peržiūrėjusi pateiktus grafinius projektus, įdomiausiu pripažino dailininkės Rūtos Nečajienės darbą. Tarp jau įprastų portretinių kompozicijų šis patraukė dėmesį originaliai į monetos apskritimą įkomponuotu portretu, įdomiu ryšiu tarp averso ir reverso. Iš pradžių buvo sumanyta abi monetos puses sujungti bendra kompozicijos schema – vertikalčiai padalyti apskritimą per pusę, vienoje dalyje išdėstant tekstus, o kitoje idėjinius komponentus – portretą ir herbą. Tobulinant kompoziciją, reversas nepasikeitė,

Jonas Basanavičius (1851–1927) was born and grew up in the region of Suvalkija, which belonged to the province of Warsaw and enjoyed more civil liberties. People in this region were better educated, richer and freer than those who lived in Lithuania Proper administered directly by the Russian tsarist administration. The ideas of national rebirth were especially lively in the region of Suvalkija. Already in his youth Basanavičius made a decision to devote his life to fostering Lithuanian identity and contributed a lot to making Lithuania independent. He published the first Lithuanian newspaper *Aušra*, initiated

and chaired the first Congress of the Nation (the Great Seimas of Vilnius), and presided over the Council of Lithuania that declared the independence of Lithuania on 16 February 1918. Basanavičius was the head of the Lithuanian Scientific Society and the author of a number of scholarly works; people referred to him as the patriarch of the nation and promoter of national consciousness. The year 2001 saw the 150th birth anniversary of Jonas Basanavičius, which was a suitable occasion to honour the patriarch of the nation with a commemorative 50 litas silver coin. The artists willingly responded to the competition announced by the Bank of Lithuania. Having evaluated the graphic designs, the competition commission found the design by Rūta Ničajienė to be the most interesting. Her composition differed from other usual portrait compositions with an interesting relation between the obverse and the reverse, and the portrait that was originally incorporated in the circle of the coin. The first idea was to link both sides of the coin with the same

50 litų moneta skirta J. Basanavičiaus gimimo 150-sioms metinėms. Dail. R. Ničajienė ir R. J. Belevičius, 2001 m. Briaunoje užrašas: Kad aušrai auštant prašvistų ir Lietuvos dvasia. Sidabras

50 litas coin issued to commemorate the 150th birth anniversary of Jonas Basanavičius. R. Ničajienė and R. J. Belevičius. Inscription on the edge: Kad aušrai auštant prašvistų ir Lietuvos dvasia (So That the Spirit of Lithuania Brightens Up With the Coming Dawn). Silver, 2001

Dail. A. Žukausko projektas

Coin design by A. Žukauskas

Tautos patriarchas dr. J. Basanavičius

Tautos patriarchas Dr. J. Basanavičius

tačiau aversą teko pertvarkyti. Ilgai nerasta tinkamos vietos Vyčiui – vertikaliame pusapskritime tilpo tik mažas Vytis, ir tik pasukus padalijimą horizontaliai, pagaliau problema buvo išspręsta – viršutinėje dalyje užteko erdvės plačiam raitelio šuoliui. Vėliau pasiūlyta atsisakyti ir grafiniuose projektuose piešto Pirmojo pasaulinio karo laikų stilistikos Vyčio, ir tam laikui charakteringo secesinio šrifto – jie pakeisti etaloniniu valstybės herbu ir aukštomis siauromis grotesko raidėmis. Gaila, ir vienas, ir kitas komponentas galėjo praturtinti mūsų piniguose naudojamų jų modifikacijų arsenalą.

Autorė į pagalbą lipdyti gipsinį modelį pasikvietė daugiau monetų projektavimo srityje įgūdžių sukaupusį jauną skulptorių R. J. Belevičių. Bendromis jėgomis sukurtas pinigas išsiskiria iš kitų monetų originaliai fragmentiškai įkomponuotu portretu ir netikėtu jo santykiu su šriftais – kairiąją monetos pusę užimantis J. Basanavičiaus autografas profesionaliai susiejamas su jo gyvenimo datų skaičiais ir savo aštriomis grafinėmis linijomis sudaro gražų kontrastą švelniai impresionistinei portreto lipdybai. Moneta išsiskiria ir šriftu – nors jis ir neturi tiesioginio ryšio su J. Basanavičiaus epocha, tačiau neblogai dera su modernia pinigų kompozicija.

layout of the composition: the circle had to be divided into two parts, one of which had to include texts and the other had to feature ideological elements (the portrait and the state emblem). Unlike the reverse, the designer changed the obverse as its composition was further improved. It took much time to find a suitable place for the Vytis, as only a small one could be incorporated into the vertical half-circle. The problem was solved by dividing the circle horizontally – now there was enough space for a wide leap of the horse in the upper part of the coin. Later it was suggested to abandon the Vytis of World War I style and secession lettering characteristic of that time that were featured in the graphic design; they were replaced with the standard state emblem and with high and narrow grotesque letters.

For making the plaster model, the author sought the assistance from a young sculptor R. J. Belevičius, who was more experienced in designing coins. Their joint efforts resulted in a coin that differed from others with a portrait incorporated in an original and fragmentary manner, as well as with its unexpected relation with scripts: the signature of Basanavičius occupying the left side of the coin is professionally linked with dates of his life. Its sharp graphical lines nicely contrast with the soft modelling of the portrait.

Paminklas dr. J. Basanavičiui Vilkiškių. Dail. A. Žukauskas. A. Žukausko nuotr.

Monument to Dr J. Basanavičius by A. Žukauskas in Vilkiškis.
Photograph by A. Žukauskas